

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

Nyerőviszonyok

Roma politikatörténet

A közelmúltban megválasztották az Országos Roma Kisebbségi Önkormányzat tagjait. A választásokon teljes győzelmet arattak a hűbéres cigánypolitika folyamatosságának a hordozói azok felett (is), akik megtörhették volna ezt a folyamatosságot. (L. Révész: Hosszú útról visszatérni... Beszélő, 1995. április 13.) Ennek a győzelemnek és ennek a vereségnek hosszú és igen tanulságos előtörténete van.

Amíg az archaikus vonásokat mutató hagyományos életformák túlsúlya jellemezte a roma társadalmat, addig a modern értelemben vett politikai szerveződés lehetősége fel sem merülhetett, de a hagyományos életkereteknek a 60-as évek elején felgyorsuló bomlása, a munkaerő-tartalék-státus és a pártállam társadalmi és politikai viszonyai sem kedveztek ennek.

Az űr

Egy 1961-es párthatározat szerint: „A cigánykérdés megoldásával kapcsolatban még számos helytelen nézet érvényesül. Sokan nemzetiségi kérdésként fogják fel, és javasolják a cigány nyelv fejlesztését, cigány nyelvű iskolák, kollégiumok, cigány termelőszövetkezetek stb. létesítését.

Ezek a nézetek nemcsak tévesek, de károsak is, mivel konzerválják a cigányok különállását, és lassítják a társadalomba való beilleszkedésüket.”

Ez az állásfoglalás világossá tette, hogy a pártállam az asszimilációt tekinti egyedül üdvözítő útnak. Ehhez a maga atyáskodó módján hajlandó volt némi anyagi támogatással is hozzájárulni (lásd a települészámolást szolgáló, erősen korlátozott összegű kedvezményes lakásépítési és vásárlási kölcsönöket), de az fel sem merült, hogy a cigányokat partnernek tekintse, és azt is figyelembe vegye, hogy ők mit akarnak. (Valószínűleg többfélé, bár ezt a többfélé nehezen tudták volna artikulálni.)

A párthatározat születésének évében megszüntették az 1957-ben alakult Cigány Kulturális Szövetséget is. A romk nevében ezt követően hosszú ideig leg-

feljebb néhány származását vállaló értelmiségi szólt meg. Olyanok, akik a kultúra különböző területein (irodalom, képzőművészet, zene, népi iparművészet, néptánc stb.) jelentőset vagy legalábbis figyelemre méltót alkottak, de mint politikai szereplők légüres térben mozogtak. Nem volt semmiféle hátszáguk, s így menthetlenül Tamás bátya szerepébe kényszerültek. (Közjük tartozott többek között Choli Daróczi József, Lakatos Menyhért, Orsós Jakab és Péli Tamás.)

A 80-as évek közepére nyilvánvalóvá vált az asszimilációs politika csődje. A romák felemelkedése, beilleszkedése nem történt meg, sőt újabb, a korábbiaknál súlyosabb válságtünetek jelezték, hogy a szakadék a nem romák és a romák többsége között tovább mélyült.

A politikai vezetés stratégiaátváltásra kényszerült. Egyrészt erősödött a rendőri elnyomás (a munkanélküliség első jeleit látva 1985-ben megszigorították a közveszélyes munkakerülésre vonatkozó rendelkezéseket, és bevezették a szigorított javító-nevelő munka intézményét, s az ennek nyomán foganatosított intézkedések elsősorban a romákat sújtották), másrészt a tapasztalatokból okulva lemondtak arról, hogy az amúgy is költséges állami gondoskodás révén gyors asszimilációs sikereket érjenek el, és a romákkal kialakítandó közmegegyezést helyezték előtérbe.

Kegyes rend

A váltás 1984-ben egy párthatározat nyomán kezdődött. Kimunkálásában és megvalósításában jelentős szerep jutott a Hazafias Népfrontnak. Az elvi alapokat

„A Hazafias Népfront szerepe a cigány lakosság segítésében” című irásmű rakta le: „A cigányság civilizációs és társadalmi-kulturális felzárkóztatásának programja ellentmondásos program. Ennek az ellentmondásnak része, hogy a cigányság életmódja történelmileg alakult ki, megváltoztatása egy-két nemzedék alatt nem végrehajtható. Ennek következtében másságuk még hosszabb időszakon át fennmarad. (...) Felzárkózásukat... korlátozza nehéz gazdasági helyzetünk..., aminek következtében a cigányságot mint az új közmegegyezés létrehozásában fontos szerepet játszó népcsoportot kell figyelembe venniük.”

A Hazafias Népfront haladéktalanul hozzájárult a romák bevonására épülő új közmegegyezés gyakorlati kimunkálásához. A feladat kényes egyensúly kialakítását igényelte. Létre kellett hozni egy fórumot, amelyről elhíhető, hogy a hazai romák érdekképviseletét látja el, ugyanakkor meg kellett akadályozni, hogy egy valóban autonóm szerveződés jöjjön létre. Ebben az időben ugyanis már leadták névjegyüket azok a fiatal roma értelmiségiek (elsősorban Bari Károly, Daróczi Ágnes és Zsigó Jenő), akik nem voltak hajlandók elfogadni a politikai lojalitást feltételező „diszcigány” státust, és új alapokra kívánták helyezni a cigánypolitikát. Nemzetiségi jogokat, és demokratikus képviselői elvek alapján működő nemzetiségi szövetséget követeltek választott, ellenőrizhető és visszahívható vezetőkké. Olyan szervezetet akartak, amely valóban egyenrangú, szuverén tárgyalópartnerként léphet fel.

A politikai vezetés és különösen azok, akik az új koncepció intézményes feltételeinek megteremtése körül bábás-

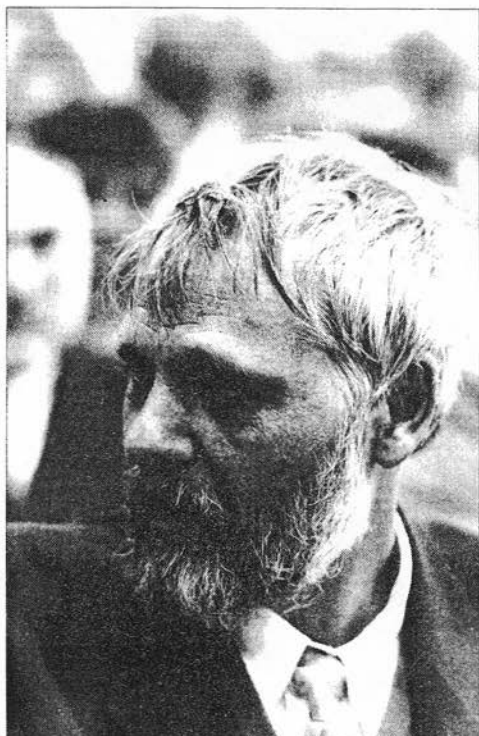
kodtak, semmitől sem rettegtek annyira, mint ettől a lehetőségtől. Ekkor vált a hivatalos cigánypolitika meghatározó szereplőjévé dr. Vass Csaba, a Hazafias Népfront Társadalompolitikai Osztályának vezetője és Báthory János, előbb a Művelődésügyi Minisztérium illetékes előadója, utóbb a kisebbségi ügyek kormányfőtanácsosa. Mindketten úgy ítélték meg, hogy az ifjú radikálisok a roma identitás kizárólagosságára épülő „cigánynacionalista”, „szeparatista” törekvéseket képviselnek, amelyek súlyos fenyegetést jelentenek a magyarság számára. Éppen ezért az elkövetkező években minden tőlük telhetőt megtettek annak érdekében, hogy ezeket a törekvéseket visszaszorítsák.

Tanácskapocs

A Hazafias Népfront első lépésként az Országos Cigány Tanács (OCT) létrehozását javasolta: „A tanács célkitűzése a magyarországi cigány etnikum politikai érdekképviseletének biztosítása a HNF mozgalmi keretein belül. A tanács az MSZMP politikája alapján más állami szervekkel és az egyházakkal együtt látja el feladatát.”

A javaslatot írásban véleményezte a roma értelmiség öt képviselője, az ún. munkabizottság. Számos kritikai észrevételt tettek. Úgy ítélték meg például, hogy a létrejövő testület egyrészt tisztázatlan és erősen korlátozott hatásköre, másrészt összetétele folytán semmiképpen sem tekintheti magát a cigányok képviselői szervének. (A tanács tagjait a Hazafias Népfront Országos Titkársága

jelöli ki és hívja össze a HNF Megyei Bizottságai bevonásával.) Azt is kifogásolták, hogy a tervezet nem tisztázza a tagok kiválasztásának módját és felelősségük tartalmát (kijelölés, beszámoltatás, visszahívhatóság). A kritika azonban süket fülekre talált. Az OCT 1985 tavaszán lényegében az eredeti javaslatban szereplő feltételekkel alakult meg. Először a „kiprobált” roma értelmiséget reprezentáló Choli Daróczy József, titkára pedig a HNF egyik funkcionáriusa, Szigeti László lett. Tagjai között a későbbi főszereplők közül ott szerepelt Farkas Flórián, Mezei István, Náday Gyula és Báthory János is. A tagok kiválasztása egyébként teljes mértékben igazolta a vélemények előzetes aggályait. A területi „küldötték” a megyei vezetésnek elkötelezett, ugyanakkor teljesen felkészületlen, önálló véleményalkotásra és kezdemény-

Vihar után – Osztójkán Béla

zésre alkalmatlan embereknek bizonyultak. Természetesen őket bízták meg a Megyei Cigány Tanácsok megalakításával. Egyikük a megyei első titkártól, ta-

zére alkalmatlan embereknek bizonyultak. Természetesen őket bízták meg a Megyei Cigány Tanácsok megalakításával. Egyikük a megyei első titkártól, ta-

Roma politikai számtan

A 80-as évek vége, de különösen a rendszerváltás óta egyre-másra alakultak a különböző roma szervezetek. 1993-ban például 180 szervezetnek szavazott meg kisebb-nagyobb költségvetési támogatást a parlament. Ezek súlyáról, társadalmi támogatottságáról nehéz objektív képet alkotni, de bizonyos fogódzók azért vannak.

Az 1993–94. évi országos reprezentatív cigányfelvétel keretében (a kérdőívzés 1993 utolsó és 1994 első hónapjaiban zajlott) arra a kérdésre, hogy ismer-e roma szervezeteket, a megkérdezett (14 éven felüli) romáknak csak 10,6 százaléka válaszolt igennel, és az igennel válaszolóknak 13,5 százaléka nem tudta pontosan megnevezni azt a szervezetet, amelyet ismer vagy ismerni vél.

Azoknak a válasza alapján, akik meg tudták nevezni egy vagy több szervezetet, az alábbi rangsor alakult ki:

A roma szervezetek ismertsége

Szervezet neve	Említések aránya (%)
Phralipe	42,4
Lungo Drom	29,7
Roma Parlament	9,8
Mo.-i Cigányok Demokratikus Szövetsége	5,9
Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége	3,9
Roma Ifjúsági Szervezet	2,7
FIJ CU NOI	2,2
Cigány Ifjúsági Szövetség	1,7
Mo.-i Cigányok Ifjúsági Demokratikus Szövetsége	1,5
Egyéb országos szervezet	1,2
Összesen:	100

nácselnöktől és rendőrkapitánytól kért tanácsot, kiket is vegyen maga mellé a testületbe.

Kidobós játék

Kormos Sándor művelődési miniszteriumi főelőadó 1985 júliusában össze-hívta a „Magyarországi Cigány Művelődési Közösségek Egyesülete” Előkészítő Bizottságának alakuló ülését, amelyen 17-en vettek részt, többek között – a HNF képviseletében – Vass Csaba is. Nem hívták meg viszont Lakatos Menyhértet, az egyik legismertebb roma értelmiségit, aki akkor fekete báránynak számított, mert nem sokkal korábban interjút adott a párizsi Le Monde-nak, és ebben kritikusan szólt a romák magyarországi helyzetéről. A meghívóhoz ezúttal is mellékelte egy tervezetet, amelyben többek között ez állt: az egyesület „tevékenységével járuljon hozzá a cigány lakosságot érintő párt- és állami határozatokban megfogalmazott oktatási-kulturális célkitűzések megvalósításához; az egyesület céljának elérése érdekében a Magyar Szocialista Munkáspárt politikája alapján az állami és társadalmi szervekkel együttműködve látja el feladatát” stb.

Bevezetőjében Kormos Sándor hangsúlyozta, hogy a létrehozandó intézmény egyesületként fog működni.

A radikálisok (Bari Károly, Daróczy Ágnes és Zsigó Jenő) azonban félresöpörték a felsőbbség által kimunkált koncepciót, és önálló javaslatot terjesztettek elő. A többféle és erősen korlátozott jogkörű testület (OCT, Kulturális Egyesület) helyett egyetlen megfelelő súlyú, jog- és ér-

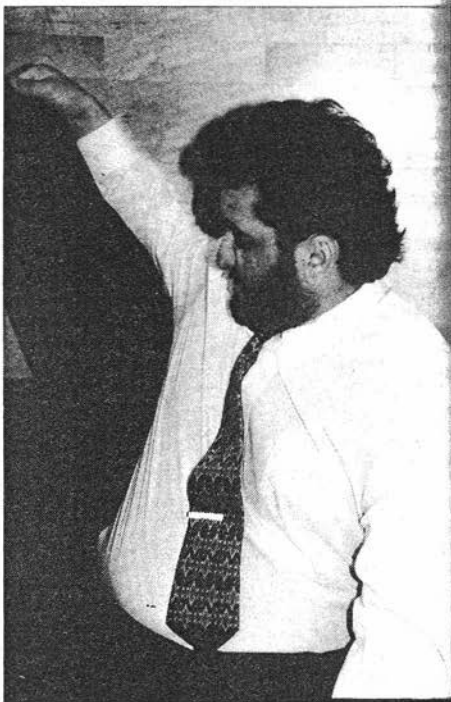
dekvédelmi feladatokat ellátó szervezet létrehozását kezdeményezték. Ehhez előfeltételnek tekintették, hogy a romákat ismerjék el nemzetiségnek, és biztosítsák számukra a nemzeti jogokat, még-hozzá nem a Magyarországon aktuálisan elismert, hanem a nemzetközi egyezményekben elfogadott kisebbségi jogokat. A létrehozandó szervezet státusát a jogok alapján kell meghatározni. Kérték Kormos Sándort, hogy közvetítse álláspontjukat a felsőbb szervek felé, mert ők csak ilyen feltételekkel hajlandók tárgyalni.

Kormos és Vass szavazásra bocsátotta a kérdést, a bizottság pedig támogatta a javaslatot. A következő ülésen azonban Kormos egyértelművé tette, hogy csak a tervezetben szereplő elképzelések megvalósítására van lehetőség. Azokat, akik továbbra is vitakozni próbáltak – többek között Osztoján Bélát, aki ma a Phralipe vezetője – kiutasította a teremből. Az ülésen kisebbségben maradt radikálisok a persona non gratának nyilvánított Lakatos Menyhérttel szövetkezve tettek még egy kísérletet: a kor szellemének megfelelően levelet írtak a pártközpontba. A levélre nem érkezett válasz, ellenben Lakatos Menyhértet – egyedül – behívták, és fölajánlották neki a leendő Kulturális Szövetség elnöki tisztét. Ezt követően Lakatos közölte volt harcostársaisal: „Gyerekek, értsetek meg, nincs más lehetőség, ezt el kell fogadni.”

1986. július 16-án

megtartották a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége alakuló ülését. Ezen Kormos Sándor kijelentette, hogy a cigány művelődési közösségek legyenek a szocialista normarendszer elsajátítandó terepei, a hozzászólók többsége pedig azzal volt elfoglalva, hogy hűségnyilatkozatot tegyen a KISZ-nek és a párt-nak. A radikálisok nevében Daróczy Ágnes ugyan felolvasott egy nyilatkozatot, amelyben arra biztatta a jelenlevőket, hogy ne fogadják el a „felsőbb szervek diktátumát, de a kezdeményezést Vass Csaba aktív közreműködésével villámgyorsan leszerelték, a radikálisokat pedig távozásra kényszerítették. Ezt követően a Kulturális Szövetség zavartalanul megalkulhatott. A szervezet elnöke Lakatos Menyhért, elnökhelyettese Péli Tamás, titkára Choli Daróczy József lett. Csak az nem volt világos, hogy kiből áll a tagság, mert erről az alapszabály nem rendelkezett. A probléma csak 1987. december 12-én, az első közgyűlésen oldódott meg. Ekkor fogadták el azt az alapszabály-módosító javaslatot, hogy a tagfelvétel kérdésében az elnökség dönt, és elutasítás esetén jogorvoslatra nincs lehetőség. Ma

Zakó – Horváth Aladár

A kutatás során a szervezeti tagságra is rákérdeztek. A megkérdezetteknek csak 5,1 százaléka vallotta magát valamelyik roma szervezet tagjának. A válaszok alapján a szervezetek sorrendje a következő:

Roma szervezeti tagság

Szervezet neve	említések aránya (%)
Lungo Drom	37,7
Phralipe	37,7
Mo.-i Cigányok Demokratikus Szövetsége	9,9
Roma Ifjúsági Szervezet	8,4
Mo.-i Cigányok Kulturális Szövetsége	3,1
Mo.-i Cigányok Ifjúsági Demokratikus Szövetsége	1,6
Roma Parlament*	0,5
Cigány Ifjúsági Szövetség	0,5
Egyéb országos szervezet	0,5
Összesen:	100

*A Romaa Parlament csúcsszervezetként alakult, ezért nem volt tagsága

gyarán: az elnökség tagjainak módjuk volt megválogatni azokat, akik eldöntik, hogy a későbbiekben megerősítik-e őket tisztaságukban, avagy megvonják tőlük a bizalmat.

Acceleráció

1988-ban az ún. „radikális” roma értelmiségiek megjelentek a nyilvánosságban és a közéletben. Közvetlenül a májusi pártkongresszus után heves vitát kiváltó interjú közölt a Magyar Nemzet Zsigó Jenővel, a „radikálisok” egyik legismertebb képviselőjével. Ebben a vitában megszólalt a „méréskeltek” egyik ismert képviselője, Náday Gyula is: „Az a véleményem, hogy az ilyen személyek (mint Zsigó Jenő – a szerk.) igyekeznek a „méréskeltek” szót érteni, és a cigányságot mint tömeget bázisnak tekinteni. A cigányságot is ők fosztják meg, és nem a politika, mert a sok gond mellett társadalmunk – a lehetőségekhez mérten – nyújt segítséget. (...) A cigány értelmiség, ha egységes lett volna, akkor most a Magyar Nemzetben nem a cigányság válságos helyzetéről indult volna vitasorozat, hanem arról, hogy a pártértekezlet határozatát milyen formában párosíthatjuk a cigány érdekekkel.” (Magyar Nemzet, 1988. június 28.)

A „radikális” és a „méréskeltek” roma politikusok között, mint láttuk, a cigányság nemzetiségi státusa volt a vízvázlatzó. A májusi pártkongresszus után a cigány politika irányítóinak a Hazafiás Néprontban számolniuk kellett azzal, hogy a roma kisebbségnek előbb-utóbb

biztosítani kell azt a státust, amelyet a „radikálisok” 1985 óta követeltek. A HNF csak akkor remélhette, hogy – a meglévő nemzetiségi szövetségekhez hasonlóan – a romák nemzetiségi szövetségét is a befolyása alatt tarthatja, ha azt nem azok vezetik, akik harcoltak érte, hanem azok, akik lemondtak róla.

1988 novemberének elején a fent idézett Náday Gyula bejelentte a Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetségének megalakulását. Náday „tájékoztatási jelentése” szerint a „Kezdeményezés eredetileg a HNF Országos Cigánytanácsának kommunista frakciójából indult ki.” 1989. január 16-án az MCDSZ alakuló ülésén (ahonnan a hagyományoknak megfelelően kizárták, illetve megpróbálták kizárni azokat, akik nem a HNF meghívójával érkeztek) „célként fogalmazták meg a nemzetiséggé válást”. Náday nyilatkozata szerint az „MCDSZ szerveződési mintául a többi magyarországi nemzetiségi szövetséget” választotta (HVG, 1989. január 21.).

Látjuk tehát, hogy a „méréskeltek” véleménye a cigányság nemzetiségi státusa ügyében 180 fokos fordulatot vett. Véleményüket a párt és a Népront fordította meg. Náday Gyula és Mezei István 1988. november 1-jén kelt levelükben a következőket írják: „...a tervezett alapszabályt 1988. október 31-én átadtuk Vass Csaba és Eff Lajos elvtársaknak. (...) Itt hangzott el egy újabb megnevezés (a Nádayék által támogatott Országos Cigánytanács Szövetség helyett – szerk.): Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetsége. A javaslattevő személy neve szin-

tén Vass Csaba elvtárs. (...) Minenkünk, hogy – Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetsége – még magas, és nem akarunk nemzetiség lenni...” Két héttel később az MSZMP PB úgy határoz, hogy a nemzetiségi „törvénynek lehetőséget kell adnia arra, hogy a magyarországi cigányság – amennyiben ezt szervezetei kezdeményezik – nemzetiségnek deklarálhassa magát”.

Ekkor Nádayék egy csapásra felönlöknek a Vass Csabától kapott nevékhöz, és deklarálódnak. Az OCT a PB-határozat után hat nappal szintén követeli a nemzetiségi státust. Az MCDSZ szervezőit – köztük Farkas Flóriánt – a HNF Országos Tanácsában kiállított ajánlólevelekkel látták el, amelyek a „szervezeti elvtárs” támogatására biztatták a helyi politikai vezeteket.

Az ellentábor

Az MCDSZ elnöke március elején feljelentette a fővárosi tanácsnál a tanács cigányügyi titkárárt többek között azzal a váddal, hogy az alakuló ülésen kommunistaellenes kijelentéseket tett, és részt vett a „radikálisok alapszabályzatának” a kidolgozásában.

Ez a feljelentés már a Phralipe megalakulásának előkészületeire reagál.

A Phralipe Független Cigány Szervezet több hónapos előkészítő munka után, 1989 áprilisában alakult meg az ELTE esztétika tanszékén. Az első ügyvivői testület tagjai voltak: Osztójkán Béla ügyintéző titkár, aki változó címekkel azóta is

A roma politikusok ismertsége

Név	Szervezeti hovatartozás a vizsgálat időpontjában	Említmések száma
Horváth Aladár	Romaparlament	219
Osztójkán Béla	Phralipe	52
Lakatos Menyhért	Kulturális Szövetség	34
Farkas Flórián	Lungo Drom	24
Hága Antónia	országgyűlési képviselő, SZDSZ	21
Pusoma Jenő	Kulturális Szövetség	18
Zsigó Jenő	Romaparlament	18
Náday Gyula	MCDSZ	12
Raduly Géza	Mo.-i Cigányok Igazság Szövetsége	12
Péli Tamás orsz. képv.	MSZP	10
Bogdán Béla	Kisebbségi Hivatal	7
Daróczi Agnes	Cigány Magazin	7
Farkas Kálmán	(?)	6
Farkas Pál	(?)	5
Choli Daróczi J.	Hátrányos Helyzetű Fialak Életmód és Szabadidő Szövetsége	4
Jónás Judit	(nincs)	3
Fátyol Mihály	Cigány Ifjúsági Szövetség	2
Raduly József	100 Tagú Cigányzenekar	1

Arra a kérdésre, hogy milyen roma politikusokat ismer, a megkérdezettek 9,6 százaléka tudott legalább egy személyt megnevezni. Az ő válaszaik alapján az ismertségi sorrend a következő (zárójelben annak a szervezetnek a neve, amelyhez az illető politikus a kérdéses időpontjában tartozott):

a szervezet első embere, Zsigó Jenő, Horváth Aladár, Hága Antónia, Balogh Attila és a „radikális” roma értelmiségi csoporthoz közel álló, nem roma értelmiségiek, Havas Gábor, Hoppál János, Lázár Guy, Solt Ottilia, Révész Sándor. A későbbiekben részt vett a szervezet vezetésében többen között Daróczi Ágnes is.

A Phralipe alapító nyilatkozata igen élesen elítéli a rezsim cigánypolitikáját és az általa létrehozott szervezeteket. Nem sajátítja ki a cigányság képviseletét („tagjai véleményét képviseli”), de fellép a kiszajátítási kísérletek ellen: „*Nem kíván részesé lenni annak a manipulatív politikának, amely mind ez ideig elodázta a magyarországi cigányság valódi érdekhépviseletének megvalósítását.* (...) *Elhatárolja magát azoktól a jelenlegi állapotokat előidéző és konzerválni igyekvő politikai törekvésektől, amelyeknek a létező cigány szervezetek nemcsak szenvedő alanyai, hanem partnerei és tevékeny végrehajtói is.*” (Romano Nyevipe, 1989. május 9.)

1989 nyarán egy időben kezdeményezte a cigány szervezetek közötti tárgyalások, egyeztetések megindítását a Phralipe (az első szolidaritási napon, július 14-én) és a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége (július 16-i közgyűlésén). Mind a Phralipének, mind az MCDSZ megalakításával elhalásra ítélt korábbi népfreont szervezeteknek, mindenekelőtt a Kulturális Szövetségnek az volt az érdeke, hogy megakadályozzák az MCDSZ monopóliumának kialakulását.

A Phralipe a MCKSZ kezdeményezésére összefoglalta az álláspontját: „*valamennyi cigány szervezet egy közös szer-*

vezet létrehozását tűzi ki célul... amely a nemzetiségi szövetség feladatait látja el.” A Phralipe azonban csak azokkal a szervezetekkel hajlandó erről a szövetségről tárgyalni, amelyek szakítanak a HNF-fel, az MSZMP-vel, és elítélik a hatalom cigánypolitikáit. (Magyar Nemzet, 1989. augusztus 10.)

Ezen az alapon természetesen nem lehetett a cigány szervezetek szövetségét létrehozni.

1989 nyarán az MDF és az MSZMP cigánypolitikája Báthory János személyén keresztül összekapcsolódik. Für Lajos 1989 júniusában már Báthory Jánost nevezi meg az MDF cigányügyi szakértőjeként (lásd Beszélő, 1991. november 30.) Augusztusban Báthory János bizalmas „szakanyagot” készít az MSZMP számára a cigányság politikai helyzetéről, amelyben a következőket ajánlja: „*Az MSZMP deklarálja, hogy a cigányságot nemzetiségnek ismeri el, és fogadja el nemzetiségi szövetségként azt a szervezetet, amely politikájának legjobban megfelel. Ez meggyőződésünk szerint jelenleg az MCDSZ”, amely „jogilag önálló szerveknek is vállalja a HNF-fel való együttműködést. Vidéki szervezetei a HNF-fel is kapcsolódnak. (...) Vezetői... és tagságából is sokan MSZMP-tagok. (...) Ha lenne egy koncepció, a párt nyomást tudna gyakorolni a kormányra, hogy melyik szervezet ismerje el tárgyalópartnernek és melyiket finanszírozza.*” (Lásd Beszélő, 1992. február 22.)

E dolgozat megszületése után az MCDSZ az Országos Cigánytanács támogatásával augusztus 26-i küldöttgyűlésén deklarálja, hogy „*a mai naptól nemzetiségi szövetségként kíván működni,*” és „*mint nemzetiségi képviselő a nemzetiségi*

státussal járó összes jogi és alkotmányos jogosítványokra igényt tart. Alapszabályát a többi nemzetiségi szövetség alapelveivel lyával megegyező.” (Magyar Nemzet, 1989. augusztus 28.)

Erre a nyilatkozatra adott válaszában fogalmazta meg a Phralipe első lépés – és a magyarországi kisebbségi szervezetek közül elsőként – a kisebbségi önkormányzati rendszer alapelveit, hogy az egy kisebbség egészét csak a kisebbségi tagjai által, szervezeti hovatartozástól függetlenül, egyenlő szavazati joggal megválasztott testület képviselheti. (A nyilatkozat szövegébőlval jelent meg a Magyar Nemzet 1989. szeptember 14-i számában.)

A következő lépés az MCDSZ nemzetiségi szövetségként való elismertetésé felé az volt, hogy a Népfreont az MCDSZ elnöki jelölté kooptálásra az Országgyűlés országos listáján megürült helyre (A nemzetiségi szövetségek elnökei országos listán hivatalból bekerültek a parlamentbe.)

Az MSZMP, majd a Népfreont erőesése megállította ezt a folyamatot. Az MCDSZ, amely 1989 elején húszöt ezer, majd kétszázötven taggal dicsekedett, a valóságban sohasem tudott jelentősebb szervezett erőt felmutatni.

Sok párt, sok nyomás

A Phralipe működésének első másfél évében a politikai élet kicsi, de meglehetősen aktív szereplője volt. Számos nyilatkozatot adott ki többek között a bevándorlási törvényről, a választójogi törvényről,

A tavaly őszi helyhatósági választásokhoz kapcsolódó kisebbségi önkormányzati választás volt tulajdonképpen a roma szervezetek számára az első alkalom a nyilvános megmérettetésre. Ezen az egyes szervezetek az alábbi számú jelöltet tudták (vagy akarták) elindítani:

Jelöltek száma a kisebbségi önkormányzati választásokon

Lungo Drom	453
Phralipe	447
Mo.-i Cigányok Demokratikus Szövetsége	91
Roma Ifjúsági Szervezet (RISZ)	46
Szocialista Cigányszervezet	13
Fiatall Romák Országos Szervezete (FIROSZ)	13
Cigány Munkások és Vállalkozók Országos Szövetsége	10
Mo.-i Cigányok Igazság Szövetsége	6
Cigány Ifjúsági Szövetség	2
FII CU NOI	–
Mo.-i Cigányok Ifjúsági Demokratikus Szövetsége	–
Mo.-i Romák Liberális Szervezete	–
Hátrányos Helyzetű Fiatalok Életmód és Szabadidő Szövetsége	–

Az Autonómia Alapítvány a hozzá beérkezett pályázatok alapján évek óta támogat olyan, helyi roma szervezetek által kezdeményezett – főként mezőgazdasági – projekteket, amelyek némileg elhanyagolhatják a munkanélküliség negatív következményeit, és az adott településen élő romák megélhetési viszonyait vannak hivatva javítani. Egy ilyen pályázat elkészítésére s a kapott támogatás révén a projekt megvalósítására csak valóban működő szervezetek képesek. Nos, a pályázók között kiemelkedő gyakorisággal és nagyjából azonos súllyal szerepelnek a Lungo Drom és a Phralipe tagszervezetei.

„nyilvános” népszavazásról, a miskolci szociálisták tervekről, Csurka hírhedt rádiójegyzetéről, Kéri Kálmánnak a II. magyar hadsereg „igazságos harcával” kapcsolatos állításairól, a taxisblokádról stb.

1989 novemberében a Phralipe kiadta cigánypolitikai téziseit¹, és ennek alapján tárgyalásokat kezdeményezett a politikai pártokkal. Erdemi tárgyalások ezekről a tézisekről nem folytak, de létrejött egy választási megállapodás az SZDSZ és a Phralipe között.

A választások közeledtével intenzív kapcsolatteremtés kezdődik a pártok és a cigány vezetők között. 1989 végén megalkul Mohácsi Attila vezetésével az MDP Cigány Munkás Tagozata. 1989. február 8-án viharos körülmények között kiválasztják az MCDSZ éléről Náday Gyulát, és az új vezetés, amelynek főtájkárként már Farkas Flórián a kulcsembere, március elején ajánlatot dolgoz ki az MDP-fel való széles körű együttműködésre („a Magyar Demokrata Fórummal való együttműködés a legfontosabb feladatunk”). A választások első fordulójára (amely kiderült, hogy a különböző pártok színeiben induló roma jelölteknek (Hazai Választási Koalíció: Raduly József, Lakatos Menyhért; MSZP: Péli Tamás; SZDP: Farkas Pál és a cigány szociáldemokrata párt többi jelöltje; Természetes és Társadalomvédők Szövetsége: Náday Gyula stb.) semmi esélyük nem volt, az SZDSZ listáján induló phralipek kivételével). Ennek hatására a két választási forduló között hat cigányszervezet hívta fel a táborát az SZDSZ támogatására.

Az MDF vezette kormány gyakorlatilag a fentebb idézett Báthory János kezébe adta a cigánypolitikát.

1990 nyarán nagyjából megismétlődött az, ami egy évvel azelőtt történt: az MCKSZ kezdeményezte a cigány szervezetek csúcsszerveinek a létrehozását, a tárgyalások azonban megszakadtak az első találkozó után, amelyen a „radikálisok” és a „mérésekelték” kölcsönösen a cigányság elárulásával vádolták egymást.

Az önkormányzati választások előtt hat szervezet a „radikálisok” és az MCKSZ kiiktatásával gyorsan összeittott egy csúcsszervezt, amely azonban a választásokon nem ért el komolyabb eredményeket, és a választások után nyomtalanul eltűnt.

Időközben az MCDSZ új vezetése is széthullott. Az alelnök júliusban a helyi vezetőkhez írott levelében többek között azt állítja, hogy „Farkas Flórián és Oláh József az MCDSZ nevével nap mint nap más pártoknak kötelezi el magát. Legutóbb a Fidesznek!” Összel a tagság visszautlitti Náday Gyulát az MCDSZ elnöki székébe, Farkas Flórián távozik a szervezetből, Szolnokon földjeivel megalkítja a Lungo Dromot, és október 26-án már ennek képviselőtében vesz részt a Roma Egység-Parlament Előkészítő Bizottságának első ülésén.

Csúcscsoportulat

A Roma Parlament megszervezése az önkormányzati választások után kezdődött, és január 19-én, az alapító kongresszussal ért véget.

Másfél év után sikerült összeütni a cigány szervezetek első csúcscsoportját, amelynek néhány hét után megalakult az első ellencsúcscsoport, és azután még sok.

A Roma Parlament fogta össze először az egymástól a lehető legmesszebb álló cigány szervezeteket. Ez azért volt lehetséges, mert a Phralipe feladta azokat a feltételeit, amelyekhez korábban ragaszkodott.

Ennek több oka van. Először is a politika meglehetősen nagy nyomást gyakorolt a cigány szervezetekre, majdhogynem zsarolta őket azzal az igénnyel, hogy produkáljanak végre egy egységes tárgyalópartnert. Másodsor, nem lehetett már bizni abban, hogy a cigány kisebbség önkormányzat rövid időn belül létrejön. Harmadsor, a Phralipe politikai presztízse, pozíciója, intellektuális ereje még, és szervezeti ereje, csoportjainak hálózata már elég erős volt ahhoz, hogy a Phralipe vezetői joggal számítsanak meghatározó, domináns szerepre az ő kezdeményezésükre létrejövő csúcscsoportban. Negyedszer, azoknak az értelmiségieknek, akik ragaszkodtak az együttműködés elvi alapjainak a tisztázásához, nem volt már olyan nagy súlyuk a szervezetben, annál inkább azoknak a helyi csoportoknak, illetve helyi vezetőknek, akik számára ez nem volt olyan nagyon fontos. Ötödször, nem is volt partner sem a kormánypártok oldalán, sem az ellenzékben a cigánypolitika elvi alapjainak, stratégiai kérdéseinek megvitatásához, mert nem volt komoly politikai erő, amely időszereinek tartotta volna (vagy tartaná azóta), hogy ezzel foglalkozzék, ily módon az elvek tisztázásának kevés gyakorlati indítéka maradt.

Nem is tisztázódtak az együttműködés alapjai, a „célközösség” keretei. Ehhez való vitaanyagot csak a Phralipe készített, arról azonban a tárgyalások so-

A szervezetek ismertségére, támogatottságára és működőképességére vonatkozó adatokat érdemes összevetni az elmúlt években kapott, a parlament által megszavazott költségvetési támogatások összegével. Az összehasonlíthatóság érdekében csak a kifejezetten politikai, érdekvédelmi célkitűzésekkel létrejött szervezeteket vettük figyelembe.

Roma szervezetek költségvetési támogatása*

Szervezet neve	Támogatás összege (ezer Ft)			
	1992	1993	1994	Osszesen
Lungo Drom	4 300	8 130	9 000	21 530
Mo.-i Cigányok Igazság Szövetsége	4 000	3 330	5 300	12 630
Cigány Munkások és Vállalkozók Országos Szövetsége	4 000	3 440	3 500	10 940
Phralipe	4 000	2 000	4 500	10 050
Cigány Ifjúsági Szövetség	3 200	3 440	2 500	9 140
Szocialista Cigány Szervezet	2 600	4 200	-	6 800
Hátrányos Helyzetű Fialatok Életmód és Szabadidő Szövetsége	2 100	1 060	900	5 060
FROSZ	1 600	1 420	1 800	4 820
FI CU NOI	1 600	1 010	1 100	3 710
Mo.-i Romák Liberális Szervezete	1 150	1 240	1 200	3 590
MCDSZ	1 800	-	-	1 800
Mo.-i Cigányok Ifjúsági Demokratikus Szövetsége	310	700	700	1 710
RISZ	730	760	-	1 490

* Az ún. csúcscsoportulatok – köztük a Roma Parlament – nem részesülhettek támogatásban

Fel a kezekkel! – szavaznak az elektorok

rán kevés szó esett. El sem fogadták, el sem vetették. Komolyabb dolgokra, a működési rend kialakítására, a posztok elosztására, az anyagi természetű kérdések megvitatására kellett az idő, idő pedig nem volt több, mert ha a közös marok később nyúlt volna be a parla-

mentbe, akkor egy évig üresen maradt volna.

15 cigányszervezet csatlakozott a Roma Parlamenthez. A maradék néhány hét múlva egy másik csúciszervezethez, a maradék maradéka kicsit később egy harmadikhoz.

Osztóképző

A Phralipe vezetői kerültek a Roma Parlament élére, Horváth Aladár elnökként, Osztóján Béla főtítkárként, Zsigó Jenő szóvivőként. Náday Gyulának az alelnöki poszt jutott.

Mint a számokból kiténik, számos olyan szervezet akad, amely jelentős összegű támogatásban részesült, ugyanakkor semmi jele sincs annak, hogy bármilyen téren számottevő teljesítményre lenne képes. A két adatsor összevetéséből mindenestre szembevetendő aránytalanságok rajzolódnak ki.

A kisebbségi szervezetek számára először az 1991-es költségvetésben különítettek el keretösszeget. A tervezetben 100 millió Ft szerepelt, és a roma szervezetek közül csak az MCDSZ-t akarták (3 milliós) támogatásban részesíteni. Horváth Aladár javaslatára azonban a keretösszeget a duplájára emelték, és a kisebbségi bizottság döntése alapján ennek 45 százaléka illette a roma szervezeteket, sőt ebben az évben először es utóljára a pénz elosztásáról is maguk az érintettek dönthettek. A következő években azonban a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal megosztási javaslata alapján már a parlament döntött, többnyire változtatás nélkül elfogadva azt. A javaslatok kidolgozásában meghatározó szerepet játszott Kurunczi Sándor, a NEKH akkori munkatársa, aki a nemrég lezajlott választásokat követően az Országos Roma Kisebbségi Ön-

kormányzat főállású titkára lett. 1992-ben a parlament kisebbségi bizottsága határozatba foglalta a támogatás feltételeit és az elosztás elveit, de a NEKH – minden következmény nélkül – rendre figyelmen kívül hagyta ezeket. A határozat például rögzítette, hogy ebből az összegből kulturális feladatokat ellátó szervezetek nem részesülhetnek, mégis részesültek számosan. Nem kaphattak volna támogatást olyan szervezetek sem, amelyek az előző évben kapott pénzről nem számoltak el az előírásoknak megfelelően, és ugyanígy a számottevő tagsággal nem rendelkező, néhány ügyeskedő hitbizományának tekinthető álszervezetek sem. Mégis rendszeresen kaptak. A pénz elosztásában sokszor nagyobb szerepet játszottak a politikai hűségnyilatkozatok, a diplomáciai manőverek (beleértve a feljelentői buzgalmat is), mint a bizottsági határozat kritériumai vagy a szervezetek tényleges teljesítménye. A NEKH olykor attól sem riadt vissza, hogy a parlamentnek készített javaslatban az egyes szervezetekről – a támogatás nagyságát indokolandó – hamis adatokat szerepeltessen. Így a látszólag objektív kritériumok is a manipulációt szolgálták. 1993-ban például az

A Roma Parlament megalakítása elémlyítette az ellentéteket a Phralipe vezetésén belül. Többen nem értettek egyet azzal, hogy a Phralipe ilyen formában együttműködjön a kétes múltú és kétes jelenű roma vezetőkkel és szervezetekkel. A Phralipe vezetéséből kivált Daróczi Ágnes és – valamivel később – Hága Antónia. Az SZDSZ frakciójában tevékenykedő roma képviselők, Hága Antónia és Horváth Aladár lényegében az egész parlamenti ciklus alatt igen rossz viszonyban voltak, és gyakran egymás ellen dolgoztak.

Áprilisban kirabolták a Roma Parlament irodáját. A nyomozás nem vezetett eredményre. A betörés kapcsán Náday támadást indított a Roma Parlament phralipés vezetői ellen. A Roma Parlament plénuma válaszképpen felfüggeszti Náday Gyulát alelnöki tisztségéből. Decemberben az MCDSZ (ötven fő részvételével) tüntetést szervez a Roma Parlament vezetői ellen. 1992 elején az MCDSZ-t kizárják a Roma Parlamentből.

Egy, kettő, három...

A Roma Parlamenttel szemben álló első ellencsúcsszervezet, a Cigány Szervezetek Érdekszövetsége 1991 elején alakul meg, a második, a Roma Fórum 1991 végén, a harmadik, az Együttélés Magyarországi Cigányok Szövetsége 1992 őszén.

Az Érdekszövetség vezető politikusa Rostás Farkas György. Rostás Farkas számos interjúban hangot ad kormánypárti meggyőződésének. 1991 novemberében a 168 órának adott nyilatkozatában kiáll Borgulya Gyula rendőrnagy mel-

lett, akit a Roma Parlament a Pesti Hírlapnak adott botrányos, cigányellenes interjúja miatt följelentett. 1994-ben Rostás Farkas az MDF országos listáján indult a választásokon.

A Roma Fórumot az MSZP támogatásával alapította Mohácsy Attila, az MSZP Cigány Munkás Tagozatának korábbi vezetője és Farkas Pál, a Magyarországi Cigányok Szociáldemokrata Pártjának vezetője.

1992 elején összeült a Társalgó, a csúcsszervezetek csúcsszerve, érdekegyeztető fóruma, de ez igen hamar szétesett, miután megalakulásával egyidejűleg a Roma Fórum és az Érdekszövetség vezetői Nádayval együtt feljelentették az Országgyűlés emberi jogi bizottságának elnökénél Horváth Aladárt, aki szerintük éles hangú felszólalásaival és interpellációival „elfogultan és egyoldalúan interpretált (sic!) a cigányságról, ezzel félreinformálta a magyar közvéleményt...”

Az Együttélést Raduly József, a 100 tagú Cigányzenekar vezetője alapította. Raduly Nádayhoz hasonlóan először a Roma Parlament vezetését igyekezett kienni a „radikálisok” kezéből. A Roma Parlament II. kongresszusán harcba indult az elnökséért, de alulmaradt Horváth Aladárral szemben. A nyár folyamán a Roma Parlament vezetésében felmerül a gyanú, hogy Farkas Flórián és Raduly József rendszeresen tájékoztatják a Kisebbségi Hivatalt arról, ami a Roma Parlament ülésein történik, eljuttatják a parlament iratait Báthory Jánoshoz, és az ő megbízásából igyekeznek megtorni a Roma Parlament „radikális” irányvonalát. Válaszul Farkas és Raduly kivették

szervezeteiket a Roma Parlamentből, és októberben létrehozták az Együttélést, amely ekkortól a másik két ellencsúcsszervezettel együtt támadta a Roma Parlament „radikális” irányvonalát.

Nagy Phralipe, kis Phralipe

Péli Tamás MSZP-s képviselő 1992 nyarán azt javasolja, hogy a „törekvéseiben despotikus, módszereiben agresszív és intoleráns” Roma Parlament fenntartásához szükséges összegből inkább egy koordináló feladatokat ellátó információk központot hozzanak létre a cigányszervezetek számára. Ehhez a javaslatához csatlakozik Hága Antónia is.

Miután a Phralipe valamennyi számottevő riválisa kivált a Roma Parlamentből, a Roma Parlament bomlása a Phralipén belül folytatódik. 1993 februárjában a Roma Parlament III. kongresszusán Osztoján Bélát kibuktatja a vezetésből a többi phralipés vezető, akik márciusban a Phralipe éléről is el akarják távolítani Osztojánt. A rendkívüli közgyűlés azonban minimális többséggel bizalmat szavaz az elnöknek. A Phralipe elnök a Roma Parlamentből, a Roma Parlament vezetői pedig kilépnek a Phralipéből. A Roma Parlament ekkor már nem több, mint az egykori Phralipe kisebbik része.

Az 1994-es választások előtt a cigány szervezetek ismét pártot keresnek maguknak. A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége a Kisgazdapárthoz csapódik, Rostás Farkas felkerül az MDF listájára, április elején még Farkas Flórián is szerepel az MDF országos listáján,

odaílték támogatás nagyságát elsősorban az határozta meg, hogy melyik szervezet hány tagszervezettel rendelkezik. Igen ám, de 25 tagszervezetet ismertek el egy olyan szerveződésnek, amelyről tudni lehetett, hogy nincs egyetlen tagszervezete sem. sőt tagjainak a száma a tizet sem éri el (Hátrányos Helyzetű Fialatok Életmód és Szabadidő Szövetsége). Viszont ugyancsak 25 tagszervezetet ismertek el a bizonyíthatóan 70 tagszervezettel rendelkező Phralipének. A kritériumok között szerepelt, hogy azok a szervezetek, amelyeknél az ÁSZ vizsgálata pénzügyi szabálytalanságokat talált, nem részesülhetnek egyetlen fillér költségvetési támogatásban sem. A bökkenő csak az, hogy addig az időpontig mindössze három szervezetnél (Phralipe, Amalipe, Roma Parlament) végeztek ilyen vizsgálatot. Náluk lényeg találtak szabálytalanságokat, de olyan súlyúakat, amelyek bármely az ÁSZ által megvizsgált szervezetnél (pl. tb-igazgatóságok, munkügyi központok stb) is feltehetőek voltak. Tény viszont, hogy a NEKH mindhárom szervezetet túlzóan radikálisnak, kompromisszumképtelennek minősítette, és ezért nem túlságosan rokonszenvezett velük. Jel-

lemző, hogy amikor néhány hónappal később Osztoján Béla látványosan szembefordult korábbi vezetőfarsaival, Horváth Aladárral és Zsigó Jenővel, és csekély többséggel keresztülvitte kizárásukat a Phralipéből, majd bűnbánó levelet írt a Kisebbségi Hivatalnak, a Phralipe a tartalék terhére azonnal egymillió plusztámogatást kapott. (A konfliktus kialakulásában szerepet játszott, hogy Osztoján úgy ítélte meg, hogy a NEKH-nek a Roma Parlamenttel és Phralipével szemben tanúsított – a pénzek elosztási arányait is befolyásoló – diszkriminatív magatartása felmorzsolja szervezeteiket, ezért fel kell adni a merev szembenállást.)

1994-ben a NEKH előterjesztéséhez egyetlen módosító javaslatot nyújtottak be. Ezt Szabad György jegyezte. Számos szervezet kárára többmilliót emelést javasolt a Rostás Farkas György vezette Cigány Tudományos és Művészeti Társaságnak. Rostás Farkas György ekkor már ott szerepelt az MDF országos listáján.

Győzelmi mámor – Farkas Flórián és a szövetségesei

de a hónap közepére lekerül onnan. Náday a balszélről a jobbszélre keveredve a MIÉP-nek gyűjti a kopogtatóédulákat.

A Phralipe is tárgyal az MSZP-vel, de sikertelenül. A Phralipe végül is létrehoz egy választási pártot, a Roma Parlament elnöke pedig független jelöltként indul.

Az Országgyűlésbe egyetlen cigány szervezet képviselője sem kerül be, csak az a két képviselő, Péli Tamás (MSZP) és Hága Antónia (SZDSZ) őrzi meg a mandátumát, akik (ekkor már) semmilyen cigány szervezethez nem tartoznak.

Nagy parlament, kis parlament

A választások után újra kezdődik a csúcsszerveződési, júliusban létrejön a Roma Szervezetek Kerekasztala, egy hónappal később ennek ellenében megszerveződik a Roma Szervezetek Érdekegyleti Tanácsa.

Az Országos Roma Kisebbségi Önkormányzat választásán külön listát indított a Phralipe, a Roma Parlament támogatói körére támaszkodva Horváth Aladár, a Nádayval magára maradt MCDSZ, és a Lungo Drom.

A Lungo Drom listáján szerepel az itt ismertetett szomorujáték főszereplői

közül Farkas Flórián, Choli Daróci József, Raduly József, Mohácsi Attila, Rostás Farkas György. A Lungo Drom választási koalíciója lényegében azoknak az egységfrontja, akik a HNF cigány szervezetében kezdtek, és a Roma Parlamenttel szemben létrehozott csúcsszervezetekben folytatták a „radikálisok” elleni harcukat, jobbra az MDF és az MSZP vonzaskörében. Ezt a kört egészítették ki a Phralipétől a választási kampány során – kézzelfogható előnyökkel – elhódított helyi önkormányzatok. Ez az egységfront nem lehetett elég kicsi ahhoz, hogy a hatóságok hathatós anyagi és adminisztratív segítségével a megosztott „radikálisokkal” szemben meg ne szerezzék a relatív többséget, s a relatív többséggel a roma érdekképviselet monopóliumát.

Ami nem sikerült 1989-ben, az sikerült most.

Ami nem sikerült most...

BLAHA-F. HAVAS-RÉVÉSZ ■■■

A törvény feslett szövédéke

A helyinél magasabb szintű – fővárosi és országos – cigány kisebbségi önkormányzatok példátlan botrányok közepette alakultak meg. (Már ti. ha a példákat a Magyar Köztársaság öt és fél éves történetének közjogi aktusai között keressük. Ha a közhatalmi jogosítványokkal – vagy valami ehhez hasonlóval – felruházott cigány szervezetek születésének körülményeit nézzük, akkor a botrány egyáltalán nem példátlan.)

A helyi kisebbségi önkormányzatokat – mint ismeretes – közvetlenül választották a helyi önkormányzatokkal együtt, méghozzá virtuálisan az összes szavazópolgárok, hiszen a listákat minden választó kitölthette, ha akarta. A magasabb szintű kisebbségi önkormányzatokat azonban elektorok közgyűlése választotta meg elvileg ugyanolyan titkosan, mint a helyhatóságokat, kislis-